

Μια άλλη συνίζηση στη βόρεια νεοελληνική διάλεκτο της Βισαλτίας

Αφορμή για να γραφεί το κείμενο αυτό ήταν μια αναφορά στις βόρειες διαλέκτους της κοινής ελληνικής γλώσσας στο βιβλίο «Ιστορία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας» που δημοσίευσε ο Α.-Φ. ΧΡΗΣΤΙΔΗΣ¹. Η αναφορά αυτή λέει: «Ενας βασικός διαχωρισμός των νεοελληνικών διαλέκτων είναι σε βόρειες και σε νότιες. Στις βόρειες διαλέκτους το «ί» [ι, η, υ, οι, ει] και τα «υ» [ου] που δεν τονίζονται χάνονται».

Και παραθέτει ως παράδειγμα: *μύτη* > *μυτ* και *πουλί* > *πλι*.

Παραθέτει ο συγγραφέας και άλλο γνώρισμα των βόρειων διαλέκτων, αλλά παραμένουμε στον πιο πάνω κανόνα, που διατυπώνεται απόλυτα, γιατί το τοπικό μας γλωσσικό ιδίωμα, της Βισαλτίας, ενώ ανήκει στις ελληνικές βόρειες διαλέκτους δεν υπακούει σ' αυτόν, όπως φαίνεται αναλυτικά στην εισαγωγή του βιβλίου «ΤΑ ΤΕΡΠΝΙΩΤΙΚΑ ΚΑΙ ΤΑ ΝΙΓΡΙΤΙΝΑ», [TN]².

Συνοπτικά αναφέρουμε:

Οι αποκλίσεις από τον κανόνα:

1. Τα «ί» [ι, η, υ, οι, ει] που δεν τονίζονται χάνονται.

Στο τοπικό μας ιδίωμα αυτά δεν χάνονται. Άλλοτε ο ήχος τους «μισοακούγεται», γίνονται δηλαδή ημίφωνα, κι άλλοτε διατηρείται κανονικά³.

α) Στη λέξη *μύ-τη*, του τοπικού μας ιδιώματος «μισοακούγεται» το τελικό «η», όπως γίνεται και στη συνίζηση, οπότε γράφουμε *μύτ(η)* και την προφέρουμε ως μονοσύλλαβη.

Σημειώνεται ότι, σύμφωνα με το Χρηστικό Λεξικό της Ακαδημίας Αθηνών, **συνίζηση** είναι: «Η μετατροπή του φωνήεντος [i] σε ημίφωνο [j] ή [x´], όταν είναι άτονο και συμπροφέρεται μέσα σε λέξη με τα φωνήεντα [a], [e], [o], [u], π.χ. *συννεφιά* [sinefx´a], *παιδιού* [pedju]». Όμως εξ ορισμού η συνίζηση σημαίνει γενικώς κατακάθισμα, βούλιαγμα, [αρχ. *συνιζάνω* < *σύν* (= *μαζί*) + *ιζάνω*, *ιζάνω* < *ίζω* (= *καθίζω*)], δηλαδή συνύπαρξη διαφορετικών αντικειμένων κι όχι μόνο φωνηέντων, όπως ορίζεται στη γραμματική της κοινής ελληνικής γλώσσας. Θα μπορούσε δηλαδή να λεχθεί ότι στη λέξη «*μύτ(η)*» υπάρχει **μια άλλη συνίζηση**, με τη συνύπαρξη συμφώνου και φωνήεντος. Όμως τέτοια συνίζηση δεν έχει οριστεί και γι' αυτό αντί για ειδικό συμβολισμό, όπως γίνεται με τα [j] ή [x´], έγινε επιλογή να γράφονται αυτά τα φωνήεντα μέσα σε διπλή παρένθεση.

Το ίδιο συμβαίνει με όλα τα τελικά «ί» [ι, η, υ, οι, ει], όπου με τη γραφή τους μέσα σε παρένθεση αποδίδεται η προέλευση του ήχου «ί», επομένως

¹ α) 2005 Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, β) 2022 Εφημ. «Το Βήμα», σ.204.

² Δες <https://www.nikospaschaloudis.gr/>

³ Δες TN, Εισαγωγή, παράγραφος 4.3.

και η σημασία τους, π.χ. *ψυ-χου-παίδ(ι)*, *βράδ(υ)*, *έχ(ει)*, *γραμ-μα-τζμέν(η)* [σπουδαγμένη γυναίκα], *γραμ-μα-τζμέν(οι)* [σπουδαγμένοι άντρες].

Τα άτονα «ί» που χωρίς να είναι τελικά παθαίνουν την ίδια αλλαγή, συμβολίζονται κι αυτά μέσα σε διπλή παρένθεση, π.χ. η τρισύλλαβη *πρή-στη-κα* γράφεται και προφέρεται ως *δισύλλαβη πρή-στ(η)κα* ή *πρή-σ(η)κα*, η τρισύλλαβη *ξε-πλέ-νεις*, ως *δισύλλαβη ξι-πλέν(εις)*, η *δισύλλαβη λύ-νεις* ως *μονοσύλλαβη λύν(εις)*, η τρισύλλαβη *ση-μά-δι* ως *μονοσύλλαβη σ(η)μάδ(ι)*.

Υπάρχει και μια άλλη διαφορά. Είναι η προφορά στις καταλήξεις «-ζεις, -σεις», στους ρηματικούς τύπους της κοινής ελληνικής γλώσσας και στις «-ζης, -σης» στα παροξύτονα ουσιαστικά⁴. Έτσι τη *δισύλλαβη λέξη τρί-ζεις* την προφέρουμε ως *μονοσύλλαβη* και γράφουμε *τρί(ει)ζς*. Το ίδιο γίνεται με απώλεια μιας συλλαβής στις λέξεις, *φω-νά-ζεις* > *φου-νά(ει)ζς*, *γρου-σού-ζης* > *γρου-σού(η)ζς*, *Θα-νά-σης* > *Θα-νά(η)ςς*, κ.λπ.

β) Υπάρχουν και περιπτώσεις που το τελικό «ί» διατηρείται όπως στην κοινή ελληνική γλώσσα. Αυτό συμβαίνει: βα) Όταν οι λέξεις αυτές ακολουθούνται από κτητικές αντωνυμίες, όπως *μ' [μου]*, *σ' [σου]*, *τ'ς [τους]* κ.λπ., π.χ. *α-ντρα-δέρφ(η)* > *α-ντρα-δέρφ-η μ'*, *α-μπα-σκάλ(η)* > *α-μπα-σκά-λη σ'*, *α-νέμ(η)* > *α-νέ-μη τ'ς*. ββ) Όταν το επιβάλλει το μέτρο σε στίχους των δημοτικών τραγουδιών, π.χ. *Βρίσκω το μπέη λούζουνταν σε αργυρό λι-γέ-νι*. βγ) Σε *δισύλλαβα* κύρια ονόματα, π.χ. *Καί-τη*, *Μαί-ρη*, *Νί-κη*, ενώ *Πη-νι-λόπ(η)*, *Κλι-ου-νίκ(η)*. Λέμε έτσι «*ένους* (=μόλις) *ήρτι Νί-κη*», αλλά «*κια οι δυο ήθι-λαν τ' νίκ(η)*». βδ) Σε ρηματικούς τύπους, όπου τα άτονα «ε» [ε, αι] μετατρέπονται σε ήχους «ί» π.χ. *έ-λυ-σε* > *έ-λυ-σι*, *λύ-σε* > *λύ-σι*, *έρ-χε-ται* > *έρ-χι-τι*, *δού-λευ-ε* > *δού-λι-βι* (ο δίφθογγος «ευ» ακούγεται «ιβ»).

2) Τα «υ» που δεν τονίζονται χάνονται.

Ο κανόνας αυτός αλλού εφαρμόζεται και αλλού όχι. Το «υ» π.χ. χάνεται στις λέξεις *πλι* [< που-λί], *κνω* [< κου-νώ], *κλος* [< κου-λός], δεν χάνεται όμως σε μεγάλο πλήθος λέξεων, όπως: α) Σε λέξεις που το «υ» προέρχεται από άτονο «ο» [ο, ω], π.χ. *κου-μήτς* [< κο-μή-της], *κλουθουγυρίζου*, [< κλωθογυρίζω], β) Σε λέξεις που έχουν το άτονο «υ» από την πηγή τους π.χ. *φουρ-νούδ(ι)*, [< φού-ρνος], *κου-λου-χέρς*, [< κου-λός + χέ-ρι].

Σημείωση: Είναι γνωστό, από ζωντανά ακούσματα, ότι αυτό το φαινόμενο του άτονου «ί», τελικού ή όχι, παρατηρείται και σε άλλες περιοχές των Σερρών, αλλά και αλλού στη Βόρεια Ελλάδα, όπως στη Χαλκιδική, στην Κοζάνη, στο Σουφλί.

Σέρρες, 24.11.2022
Νίκος Λ. Πασχαλούδης

⁴ Δες στα TN. Εισαγωγή, παράγραφος 4.4.2.